

УДК 658:005.21:330.131.7

Гут Л.В.

кандидат економічних наук,
доцент кафедри економіки підприємства
Чернівецького торговельно-економічного інституту
Київського національного торговельно-економічного університету

Буряковська А.М.

магістр
Чернівецького торговельно-економічного інституту
Київського національного торговельно-економічного університету

ОСОБЛИВОСТІ І ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

Стаття присвячена аналізу тенденцій та особливостей розвитку сільськогосподарських підприємств України. Зокрема, досліджено ринок зерна, овочів та ціни на них. Крім цього, досліджено кількість аграрних підприємств та їхню частку у ВВП країни.

Ключові слова: аграрне підприємство, ринкові умови, відтворення, виробництво, сільське господарство, ринок зерна.

Гут Л.В., Буряковская А.М. ОСОБЕННОСТИ И ТЕНДЕНЦИИ РАЗВИТИЯ СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ УКРАИНЫ НА СОВРЕМЕННОМ ЭТАПЕ

Статья посвящена анализу тенденций и особенностей развития сельскохозяйственных предприятий Украины. В частности, исследован рынок зерна, овощей и цены на них. Кроме этого, исследовано количество аграрных предприятий и их доля в ВВП страны.

Ключевые слова: аграрное предприятие, рыночные условия, воспроизводство, производство, сельское хозяйство, рынок зерна.

Gut L.V., Buryakovska A.M. SCIENTIFIC BASIS OF FUNCTIONING AND REPRODUCING AGRICULTURAL ENTERPRISES IN MARKET CONDITIONS

The article analyzes the trends and characteristics of agricultural enterprises in Ukraine. In particular, it studies the market of grain, vegetable and their prices. In addition, it investigates the number of agricultural enterprises and their share in the GDP of Ukraine.

Keywords: agricultural enterprise, market conditions, playback, production, agriculture, grain market.

Постановка проблеми. Ринкові перетворення здійснили несприятливий вплив на аграрні підприємства. Це відбулося внаслідок поглиблюваного диспаритету цін на продукцію сільського господарства, що визначило нестійкий економічний та фінансовий стан аграрних товаровиробників. Тому дослідження особливостей і тенденцій їхнього розвитку є вкрай важливою проблемою для формування подальших перспектив.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню проблем, пов'язаних із формуванням та вибором стратегії розвитку підприємства, присвячені праці багатьох вчених, зокрема: І. Ансоффа, В. Василенка, О. Виханського, О. Градова, В. Гриньової, Ю. Дерев'янка, І. Ігнатєвої, А. Зуба, Т. Лепейко, А. Мазараки, В. Мартиненка, М. Портера, А. Стріклєнда, А. Томпсона, З. Шершньової та багатьох інших. Вагомий внесок у розробку теоретичних основ та практичних рекомендацій щодо функціонування аграрних підприємств здійснили вітчизняні вчені-економісти: Л. Вдовенко, В. Галасюк, О. Гудзь, Є. Іонін, В. Ковальов, Л. Лігоненко, О. Терещенко та ін. Разом із тим наукові дослідження і практика господарювання засвідчують, що існують обґрунтовані причини нединамічного розвитку аграрних підприємств. Саме тому дослідження особливостей та тенденцій розвитку на сучасному етапі є вагомим аспектом для формування стратегій розвитку суб'єктів підприємництва аграрного сектору, а також оцінка програми заходів щодо їх забезпечення є актуальними і становлять науковий та практичний інтерес.

Постановка завдання. Метою роботи є виявлення особливостей та тенденцій розвитку аграрних підприємств України на сучасному етапі задля формування подальших перспективних стратегій.

Виклад основного матеріалу дослідження. Ринки аграрної продукції України, як і ринки інших держав,

є зовнішніми та внутрішніми. Внутрішній ринок виконує основну функцію – задоволення потреб у харчових продуктах населення країни. Зовнішні ринки мають на меті реалізувати надлишки виробництва за межами країни з метою отримання більших прибутків порівняно із внутрішнім ринком. Як показує практика, більш якісна продукція, що є конкурентоспроможною, продається на зовнішньому ринку, а для населення ввозиться інша, більш дешева, продукція іноді сумнівної якості і незрозумілого походження. У такий спосіб зберігається баланс продукції і отримується дохід.

Створення стратегічних планів розвитку ринків аграрної продукції в Україні є не вдячною справою. Єдиний зацікавлений суб'єкт в отриманні прибутків на користь держави – це сама держава. Проте на сьогодні вона не має ніякого впливу на процеси, що відбуваються в аграрному секторі, про що свідчать дані Державної служби статистики України (рис. 1) [10].

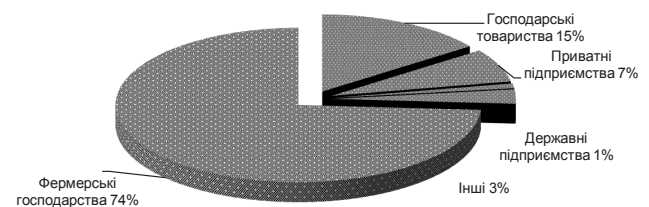

Рис. 1. Частки сільськогосподарських підприємств в Україні відповідно до форм господарювання у 2014 р.

Як видно з рисунка 1, до суб'єктів виробництва сільськогосподарської (с.г.) продукції належать індивідуальні господарства населення, фермерські господарства, господарські товариства аграрного сектору, с.г. виробничі кооперативи, державні с.г. підприємства. За даними Державної служби статистики, за період 2005–2014 рр. кількість с.г. підприємств ско-

ротилась більш ніж на 2 тис. од., що становить приблизно 3,5% порівняно з 2008 р., коли підприємств налічувалося 59,059 тис. од. Як помітно з рисунка 1, найчисленнішою формою господарювання є фермерські господарства, які налічують на сьогодні 40826 тис. од., що становить від загальної кількості с.г. підприємств 73,14%. Щодо державних підприємств, то вони становлять лише 0,5% від загальної кількості с.г. підприємств. За статистичними даними, відсоток державних підприємств неухильно зменшується, а отже, держава втрачає й ті мінімальні важелі впливу на ринку аграрної продукції (рис. 2) [10].

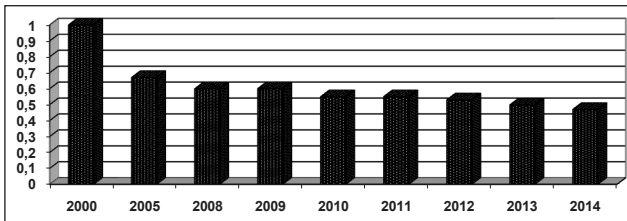

Рис. 2. Кількість державних с.г. підприємств в Україні, %

Держава має мінімізований вплив на розвиток сільського господарства, на планування, корегування, на прогнозування ситуації в галузі. На нинішньому етапі все говорить про те, що вона вибрала метод непрямого економічного впливу, не втручається у процес прийняття рішень суб'єктами ринку аграрної продукції, а лише створює передумови, за яких суб'єкти ринку оптимізують варіанти можливих рішень. До непрямих методів державного регулювання належать: індикативне планування (Національний інститут стратегічних досліджень), добровільна участь суб'єктів господарювання у виконанні державних програм (Стратегія розвитку аграрного сектору економіки на період до 2020 р. [11]), фінансова, кредитна, податкова політика, регулювання експортно-імпорتنих операцій тощо. До менш інтенсивних способів непрямого впливу належать інформаційні та консультативні заходи.

Аналітики зазначають, що за період 1990–2014 рр. у сільському господарстві стійко сформувалась індивідуальна система господарювання. Тобто у сільському господарстві є два сектори господарювання: корпоративний та індивідуальний, які й формують регіональну економіку та забезпечують функціонування різних ринкових інституцій ринку аграрної продукції. Кількість господарств і в кооперативному секторі, і в індивідуальному мають динаміку до зростання. Звичайно, така тенденція суттєво впливає на характер ринку аграрної продукції, на якість самої продукції, на її конкурентоспроможність і, звісно ж, на величину експорту с.г. продукції. Так склалося в країні, що наповнення внутрішнього ринку лягло на плечі господарств населення та фермерів малого бізнесу або початківців. На внутрішній ринок від господарських об'єднань надходить незначна кількість продукції швидкого псування або низької конкурентоспроможності.

Ринки аграрної продукції класифікуються відповідно до Закону України «Про сільське господарство» (2011 р.) [6] на: ринок продукції рослинництва (ринок зерна, технічних культур, картоплі та овочів, кормових культур), ринок продукції тваринництва (ринок м'яса, яєць, молока, бджільництва, риби), ринок с.г. відходів. Для прикладу розглянемо ринок зерна, питома вага якого найбільша у валовій продукції сільського господарства. Він ніколи не є

програшним, а тому привабливий для всіх суб'єктів господарювання. Незерновими регіонами, а отже потенційними покупцями зерна в Україні є Волинська, Закарпатська, Івано-Франківська, Луганська, Львівська, Рівненська, Тернопільська, Херсонська і Чернівецька області, також в Україні є регіони-житниці (за даними 2013 р.) (табл. 1):

Таблиця 1

Регіони – житниці України [10]

Регіон	Тис. тонн	%
Полтавська	5 640	9,06
Вінницька	4 852	7,79
Харківська	4 202	6,75
Черкаська	4 068	6,53
Кіровоградська	3 781	6,07
Дніпропетровська	3 710	5,96
Одеська	3 671	5,89
Сумська	3 588	5,76
Київська	3 343	5,37
Чернігівська	3 124	5,02

Єдиною поправкою є стан Луганської і Донецької областей. У зв'язку з бойовими діями у 2014 р. достовірних даних про збір врожаю статистичних даних немає, увесь врожай у регіонах був знищений, крім того не взято до розгляду статистичні дані АР Крим (у зв'язку з окупацією 2014 р.).

Для планування стратегії розвитку того чи іншого ринку аграрної продукції потрібно розраховувати заздалегідь: необхідний запас продукту в регіоні, використовуючи дані про кількість населення в регіоні; річні потреби у певному продукті всього населення регіону; закласти ризики неврожайності; залишити посівний матеріал; репродуктивне поголів'я; врахувати витрати для функціонування ринку готової продукції тощо. Для прикладу розглянемо ринок свіжих овочів (табл. 2) [10].

Таблиця 2

Розрахункова таблиця надлишку вироблених овочів у регіонах України, тис. т

Регіон	Вироблено	Необхідно	Надлишок
Вінницька	482	264	218
Волинська	282	169	113
Дніпропетровська	600	539	61
Житомирська	225	207	18
Закарпатська	289	204	85
Запорізька	425	291	134
Івано-Франківська	163	225	-62
Київська	546	280	266
Кіровоградська	200	161	39
Львівська	457	411	46
Миколаївська	463	191	272
Одеська	409	389	20
Полтавська	463	238	225
Рівненська	256	188	68
Сумська	189	186	3
Тернопільська	252	175	77
Харківська	708	445	263
Херсонська	1 161	176	985
Хмельницька	209	214	-5
Черкаська	362	206	156
Чернівецька	232	147	85
Чернігівська	210	174	36

Лідером у вирощуванні овочів є Херсонська область. Цей регіон спеціалізується на ранніх сортах відкритого ґрунту (цибулі, ранньої картоплі, помідорів, перцю, баштанних, персиків, абрикос, черешень тощо). Потенційними лідерами на ринку овочів можуть бути також: Вінницький, Київський (лідер з вирощення овочів закритого ґрунту), Миколаївський, Полтавський, Харківський регіони.

Найбільш загрозлива ситуація складається на ринку м'яса і молока. З 24-х регіонів України лише Вінницька, Волинська, Дніпропетровська, Київська, Черкаська області можуть бути продавцями на внутрішньому ринку м'яса. Проте якщо розглянути в цілому по країні, то надлишок становить усього 7 тис. тонн м'яса, а з чого ж тоді виготовляти ковбасні вироби, балики, паштети тощо? У зазначених вище регіонах переважає м'ясо курей, а не ВРХ. Отже, висновок один – країна є імпортозалежною щодо м'яса. Кризова ситуація на ринку м'яса склалася у Донецькому, Запорізькому, Кіровоградському, Луганському, Миколаївському, Харківському регіонах.

Щодо ринку молока, то всі з ностальгією згадують 1980 р., коли в останнє було зафіксовано максимальну кількість молочних ферм і поголів'я ВРХ. Відтоді кількість молока від с.г. підприємств зменшилася у 2,2 рази, а кількість переробних заводів становить всього 150 із 460. Проте збільшилось надходження молока від господарств населення. Незважаючи на таке збалансування за кількістю, молоко втрачає у якості, а отже, все більше зовнішніх ринків молока для нас будуть закриті. Внутрішній ринок молока і молокопродуктів 2014 р. характеризується подальшим скороченням поголів'я корів господарств усіх категорій, зменшенням обсягів виробництва молока, зростанням цін на продукцію, зменшенням рівня платоспроможного попиту і відповідно кількості споживання молока і молокопродуктів.

За даними Державної служби статистики України, питома вага сільського господарства у ВВП України зростає у 2011–2013 рр. (табл. 3) [10].

Таблиця 3

Показники валового внутрішнього продукту за виробничим методом (2011–2013 рр.)

Показники	2011	2012	2013
Валовий внутрішній продукт	1349178	1459096	1505485
Сільське, лісове та рибне господарство	99179	105559	131727
Питома вага с/г у ВВП (%)	7,35	7,23	8,75

Незважаючи на приріст внутрішнього продукту за виробничим методом, у складі валового внутрішнього продукту країни спостерігається зменшення рентабельності та підвищення цін (табл. 4).

Наведені вище дані констатують збільшення рентабельності с.г. виробництва у 2012 р. порівняно із 2011 р. та зниження у 2013 р. по відношенню до 2012 р. Від'ємний показник рентабельності по виробництву продукції тваринництва свідчить про збитковість діяльності у 2012 р.

Дані аналітичних показників свідчать про зменшення рентабельності с.г. продукції на фоні зростання обсягів виробництва. Аналіз складової фінансових ресурсів с.г. підприємств, що формуються за рахунок власних та притриманих до них коштів – доходів, потребує детального дослідження фінансових важелів, які вплинули на рентабельність виробничо-господарської діяльності с.г. підприємств. Основним фактором, який впливає на прибуток від реалізації та відповідно рентабельність, є ціна. Тому проаналізуємо її (табл. 5) [10].

Як видно з таблиці 5, рівень середньої ціни на продукцію підприємств сільського господарства зріс на 2,9%. Варто засвідчити і факт зменшення середніх цін реалізації с.г. підприємствами (крім малих) продукції у вигляді: зернові та бобові культури – на 2,6%, олійні культури – на 24%, цукрові буряки – на 7%, худоба – на 5%. Даний аналіз свідчить про необхідність індивідуального підходу до вивчення факторів, що вплинули як на позитивні, так і негативні зміни по відношенню до кожного виду продукції.

Сільськогосподарське виробництво є одним із найбільш ризикованих видів підприємницької діяльності. Його ризикованість визначається низкою факторів, які більшою чи меншою мірою впливають на його здійснення. Ринкові умови господарювання вимагають від аграрних підприємств дотримання вимог щодо платоспроможності й ліквідності, їхнє практичне значення зумовлене необхідністю повного та своєчасного виконання зобов'язань, забезпечення діяльності підприємств ліквідними активами, здатними в будь-який час покрити обсяг зобов'язань. На цьому етапі в Україні на с.г. підприємствах не проводиться розрахунок ліквідності активів, що негативно позначається на розумінні фінансового стану керівниками підприємств.

Останні роки стали періодом глибоких змін у функціонуванні с.г. підприємств, численних нововведень в організацію, методи їх управління й форми співпраці з діловими партнерами, інвесторами та працівниками. Їх структура свідчить, що більшість із них мають не-

Таблиця 4

Рентабельність с.г. виробництва в Україні у 2011–2013 рр. (%)

Показники	2011	2012	2013	Відхилення 2012/2011	Відхилення 2013/2012
Рентабельність с.г. виробництва, (%)	38,8	52,6	47,6	13,8	-5
У т. ч.: продукція рослинництва	27	20,5	11,2	-6,5	-9,3
продукція тваринництва	9,9	-6,8	7	-3,1	0,2

Таблиця 5

Середні ціни реалізації с.г. підприємствами (крім малих) продукції сільського господарства за 2011–2013 рр., грн за т

Рік	Зернові та зернобобові культури	Олійні культури	Цукрові буряки	Картопля	Овочі	Плоди та ягоди	Худоба та птиця (у живій вазі)	Молоко та молочні продукти	Яйця, тис. шт.	Середня ціна на продукції с/г
2011	1374	3312	516	2033	2139	3176	11967	3042	522	3 120
2012	1547	3584	427	1140	1957	2707	13457	2662	627	3 123
2013	1300	3088	398	1861	2354	3011	12901	3364	657	3 215

лику площі землекористування. У 2013 р. налічувалося 28454 підприємства з площею с.г. угідь до 50 га, що становить 50,3% від їх загальної кількості [10].

За період ринкової трансформації в економіці України накопичено певний позитивний досвід роботи у с.г. підприємствах, продовжують залишатися невирішеними багато питань їх функціонування. Загалом за період 1990–2013 рр. виробництво валової с.г. продукції знизилось на 31,1%, у тому числі рослинництва – на 11,8%, тваринництва – на 47,2%. Період відновлення позитивної тенденції виробництва супроводжувався збільшенням ефективності виробництва с.г. продукції в с.г. підприємствах.

Висновки з дослідження. В Україні галузь агропромислового комплексу має стратегічно важливе значення для економічної безпеки в цілому, саме тому сектор с.г. підприємств потребує детального аналізу та вдосконалення системи нормативно-правового регулювання з метою забезпечення не лише сталого економічного розвитку даної галузі, а і соціального забезпечення населення. С.г. підприємства сьогодні функціонують в умовах недосконалості норм чинного законодавства і забезпеченості, що не може протистояти загрозам зовнішнього і внутрішнього ринкам. Також варто зазначити про відсутність координації зусиль держави у забезпеченості умов для сталого функціонування агропромислового комплексу, в тому числі с.г. підприємств.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Ансофф И. Стратегическое управление : [монография] / И. Ансофф ; пер. с англ. – М. : Экономика, 1989. – 563 с.
2. Василенко В. Стратегічне управління : [монографія] / В. Василенко, Т. Ткаченко. – К. : ЦУЛ, 2003. – 396 с.
3. Виханский О. Стратегическое управление : [монография] / О. Виханский. – М. : Гардарика, 2008. – 296 с.
4. Гриньова В. Соціально-економічні проблеми інноваційного розвитку підприємств : монографія [Текст] / В. Гриньова, О. Козирева. – Харків, 2006. – 192 с.
5. Дерев'янюк Ю. Науково-методичний підхід до оцінки ефективності використання обмежених ресурсів підприємства / Ю. Дерев'янюк // Механізм регулювання економіки. – 2008. – № 2. – С. 161-165.
6. Закон України «Про сільське господарство» (2011 р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.uniflor.biz>.
7. Мазаракі А. Економіка торговельного підприємства : підручник для вузів / А. Мазаракі та ін. ; за ред. проф. Н. Ушакової. – К., 1999. – 800 с.
8. Портер Е. Конкурентная стратегия: Методика анализа отраслей и конкурентов / Е. Портер ; пер. с англ. И. Минервин. – М., 2005. – 454 с.
9. Спільна аграрна політика Європейського Союзу: можливості та виклики для України : [аналітична доповідь]. – К. : НІСД, 2011. – 19 с.
10. Статистичні дані аграрних підприємств України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.
11. Стратегія розвитку аграрного сектору економіки на період до 2020 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://minagro.gov.ua>.

УДК 336.201.2:631.11

Гут Л.В.

*кандидат економічних наук,
доцент кафедри економіки підприємства
Чернівецького торговельно-економічного інституту
Київського національного торговельно-економічного університету*

Волихова А.В.

*магістр
Чернівецького торговельно-економічного інституту
Київського національного торговельно-економічного університету*

НАУКОВІ ЗАСАДИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ТА ВІДТВОРЕННЯ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ У РИНКОВИХ УМОВАХ

Стаття присвячена дослідженню наукових засад функціонування та відтворення сільськогосподарських (с-г) підприємств України в ринкових умовах. Зокрема, досліджено особливості функціонування с-г підприємств з позицій різних теорій щодо ціноутворення, вартості підприємства та інших аспектів. Крім цього, розглянуто моделі аграрної економіки.

Ключові слова: сільськогосподарське підприємство, ціна, відтворення, виробництво, сільське господарство, моделі аграрної економіки.

Гут Л.В., Волихова А.В. НАУЧНЫЕ ОСНОВЫ ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ И ВОССОЗДАНИЯ АГРАРНЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ В РЫНОЧНЫХ УСЛОВИЯХ

Статья посвящена исследованию научных основ функционирования и воспроизводства сельскохозяйственных (с-х) предприятий Украины в рыночных условиях. В частности, исследованы особенности функционирования с-х предприятий с позиций различных теорий относительно ценообразования, стоимости предприятия и других аспектов. Кроме этого, рассмотрены модели аграрной экономики.

Ключевые слова: сельскохозяйственное предприятие, цена, воспроизводство, производство, сельское хозяйство, модели аграрной экономики.

Gut L.V., Volihova A.V. MODERN FEATURES AND DEVELOPMENT TRENDS OF AGRICULTURAL ENTERPRISES OF UKRAINE

The article is devoted to studying scientific grounds of functioning and recreation of agricultural enterprises of Ukraine in market conditions. In particular, it investigates peculiarities of agricultural enterprises functioning from the standpoint of different theories on pricing, cost and other aspects. In addition, it revises models of agrarian economy.

Keywords: agricultural enterprise, price, reproduction, production, agriculture, agrarian economy model.